

СТАНКОВАЯ ЖИВОПИСЬ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В 1941-1945 ГОДАХ

Маммадов Шаиг Муртузали оглы, Маммадов Фаиг Шаиг оглы

Резюме

1941-1945 годы вошли в истории СССР как Великая Отечественная война. В эти годы наши художники своим творчеством помогали победы нашей армии над фашизмом.

В статье рассказывается творчестве художников, которые сделали в области станковой живописи в годы Великой Отечественной войны.

1941-1945 AZERBAIJAN BENCH PAINTING

Mammadov Shaiq Murtuzeli oqlu, Mammadov Faiq Shaiq oqlu

Summary

During the war of 1941-1945, which became known as the Great Patriotic War in the history of the USSR, our artists, as in all spheres, mobilized all their forces for the victory over fascism. The article discusses the works of our artists who worked hard in the field of bench painting during the war years and analyzes their works.

Rəyçi: Prof. Mərdan Məmmədov

İncəsənət kafedrasının 04 aprel 2022-ci il tarixli iclasın 08 sayılı protokolu

Daxil olduğu tarix 14 aprel 2022-ci il

UOT -37.01

ŞRIFT QRAFIK KOMPOZISIYASININ ELEMENTİ KİMİ

Məmmədova Aybəniz Əli qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

sebine-sabina-memmedova@mail.ru

Xülasə: Ekspozisiyada şrift kompozisiyanın həyata keçirilməsinin mühüm şərtlərindən biri də onun tamaşaçının görmə qabiliyyətinə müvafiq yerləşdirilməsidir. Xüsusilə müxtəlif növlü mətnlərin yerləşdirilməsinin optimal variantı yazıların gözün görmə səviyyəsindən 155sm və ondan az ölçüdə olması təşkil edir. Daha əlverişli isə göz səviyyəsi zonasıdır. Bu zonadan kənarda yerləşdirilən eksponatların yazıları çətin oxunaraq dərk edilir. Ona görə də şrift kompozisiyanın tərtib edən rəssam-dizayner belə bir vəziyyətdən çıxış yolu düzgün yazı qaydası tətbiq etməsi təşkil edir. Hər bir şriftin oxunmasında başlıca şərt onun hansı hündürlük və ya enlilik uyğunluğunda yerləşməsindən asılıdır. Bu məqalədə şriftlərdən, şriflərin üslublarından, ölçülərindən, onların dizaynından bəhs edilir. Həmçinin ekspozisiya işində nəzərə çarpan əyani elementlərdən biri başlıqsərlövhələr, başlıq altlıqları, arayışlar, köməkçi vasitələr olan göstəricilər, sxem və başqaları təşkil edir. Bütün bunların əyani obrazlı nümayişi şriftlərdə öz təəcəssümünü tapır. Şrift yazının qrafik formasıdır. Məqalədə həmçinin hərflərdən, onların rəng seçimi, hərfin şəkili, dekorativliyi dəqiq yeri ölçüsü haqqında da geniş məlumat verilir.

Açar sözlər: qrafika, ölçü, şrift, hərf ştrix, rəqəm.

Ключевые слова: графика, размер, шрифт, буквенные строки, цифра.

Keywords: Size, font, letter lines, number

Şrift - verilmiş dizayna malik müəyyən ölçülü, üslublu və qalınlıqlı bütün simvolların çoxluğudur: şriftin üslubu isə dizaynın özüdür. Ekran görüntüsünü formalaşdırarkən və sənədləri çap edərkən şriftlər ya rastr görüntülər vasitəsilə, ya da konturlara görə formalaşdırılır. Müxtəlif şriftlərin tətbiqinə imkan verən proqramlar, onları ekranda yarada bilməsələr belə, şriftin şəkli və ölçüsü haqqında informasiyanı printerə verir. Printerin lazım olan şrifti əks etdirməsi üçün, ya şrift haqqında tam informasiya proqram tərəfindən printerə yüklənməli, ya da printerin özünə və ya printerin şrift kartricinə yerləşdirilməlidir.

Ekspozisiya işində nəzərə çarpan əyani elementlərdən biri başlıqsərlövhələr, başlıq altlıqları, arayışlar, köməkçi vasitələr olan göstəricilər, sxem və başqaları təşkil edir. Şrift yazının qrafik formasıdır.

Tarixən yazının bir neçə qrafik təsviri formalaşmışdır. Yazının ilkin ifadəsi özünü müxtəlif məzmunlu təsvirlərdə tapmışdır ki, bu təsvirlərin hər biri ilə böyük bir hadisə haqqında məlumat ötürmək mümkün olmuşdur. Yazının bu sistemi pitoqrafiya adlandırılmışdır. Bir qədər sonralar qrafiki formalar kəsb edən və sözü

ifadə edən ideoqrafik yazı meydana gəlir ki, bu da heroqriflər kimi adlandırılır. Lakin yazı sisteminin daha kamil forması müasir səs-hərfi yazıdır ki, bu da hər bir səs üçün bir hərfin uyğunluğu mövcuddur. Bu dilin hərflər toplusu əlifba, hərfin qrafik təsvir üslubu isə, şrift adlandırılır. Şriftin forma təsnifatı iki qrupla adlandırılır: qroteks və kontrastlı şriftlər.

Qroteks şriftlər qrupu üfüqi və şaquli xətt ölçülərinin maksimal şəkildə bir-birinə yaxınlığı ilə səciyyələndirilir. Kontrast qrupundan olan şriftlərə isə xətlərin bir-birinə təzadlı uyğunluğu səciyyəvidir. Ştrixlərin uyğunluğunun dəyişkənliyi sonsuz ola bilər ki, bu da sonsuz sayda şrift yaratmaq imkanını verir. Bu sonsuzluq, həm də şriftlərin eni və uzunluqlarına görə incə və zərifliyi, şaquli, üfüqi cizgilərin təzadlı forması ilə də şərtləndirilə bilər. Şriftlərin bütün bu xüsusiyyətləri onların bu və ya digər tipinin formalaşmasına imkan yaradır. Ekspozisiyada mətnin qavranılması təkcə, həcm və məzmununa görə deyil, həm də zahiri görkəminə görə təsiredici amildir. Şriftin görkəmi və forması çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, çətin oxunulan şriftə etinasız yanaşan tamaşaçı onun üzərində dayanmadan mətnə heç bir diqqət yetirmir. Şriftin oxunaqlığı, ilk növbədə, onun bədiiliyindən, estetik örkəmindən asılıdır. Ekspozisiyada ikidən artıq şrift tipinin tətbiqi nümayişin səliqəsiz, pinti görünməsinə başlıca səbəbdır.

Ekspozisiyada şrift kompozisiyanın həyata keçirilməsinin mühüm şərtlərindən biri də onun tamaşaçının görmə qabiliyyətinə müvafiq yerləşdirilməsidir. Xüsusilə müxtəlif növlü mətnlərin yerləşdirilməsinin optimal variantı yazıların gözün görmə səviyyəsindən 155sm və ondan az ölçüdə olması təşkil edir. Daha əlverişli isə göz səviyyəsi zonasıdır. Bu zonadan kənarda yerləşdirilən eksponatların yazıları çətin oxunaraq dərk edilir. Ona görə də şrift kompozisiyanın tərtib edən rəssam-dizayner belə bir vəziyyətdən çıxış yolu düzgün yazı qaydası tətbiq etməsi təşkil edir. Hər bir şriftin oxunmasında başlıca şərt onun hansı hündürlük və ya enlilik uyğunluğunda yerləşməsindən asılıdır.

Fonetik əlifbanı təşkil edən səsləri yazıda istifadə etmək üçün hərflərdən başqa sözlə qrafik işarələrdən istifadə olunur. Bu insan mədəniyyətinin yaratdığı ən böyük amillərdən

biridir. Hərflərin xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün onların quruluşu, təkamülü və tarixi ilə tanış olmaq lazımdır.

Qədim insanlar məlumat ötürmək üçün xüsusi şəkillər çəkir, fərqli işarələrlə informasiya ötürməyə çalışırdılar. Bu yazı növü piktokramma adlanır. Zaman keçdikcə insanlar informasiyanı ötürmək üçün daha yaxşı başa düşülən işarələrdən istifadə etməyə başladılar. Bu yolla da sxemləşdirmə baş verdi. Beləliklə, ilroqlif-yəni şərti işarələr yarandı və bu işarələr artıq bütün insanlar tərəfindən anlaşıldı. Bu yazı forması isə ilroqlifoqrafiya adlanır. Yazılar, işarələr təkmilləşdikcə artıq sözləri, cümlələri ifadə etməyə bu yazı forması kifayət etmirdi.

Beləliklə, fonetika anlayışı əmələ gəldi ki, onu da digər işarələrdən fərqləndirən xüsusiyyət bu idi ki, burada hər bir işarə bir sözü ifadə edirdi. Yəni, hər işarənin ayrılıqda mənası var idi. Sırf bu səbəbdən hər dilin əlifbasında hərf sayı fərqlidir. Əgər rus dilində 33 hərf varsa, italyanlarda cəmi 21 hərf mövcuddur.

Beləliklə, bütün bunlara baxmayaraq fonetik norma qəbul etməyən bir sıra millətlər də var. Uzaq Qərbdə hələ də ilroqlifdən istifadə edirlər və savadlı insan başqalarını başa düşmək üçün 1000-ə yaxın işarə əzbər bilməli imiş.\

İlk fonetik əlifba Avropada eramızdan əvvəl IX-VIII əsrdə əmələ gəlib. Eramızdan əvvəl VI-V əsrlərdə latın əlifbası formalaşmışdır. Bu əlifbanın hərfləri bizim eramızın əvvəllərində artıq bədii cəhətdən tamamlanmamış hərflər hesab edilirdi. Bütün Avropa dillərinin əsaslarından biri olan 107-113-cü illərdə yaranmış rim hərflərindən yazı yazılmışdır. Bu hərflər mayusku(majusculus) adlanır.

Mayusku-təntənəli yazıların hərfləridir. O, hərflər çox diqqətlə incələmiş və hazırlamışdır. Mayusku hərflərinin fərqli xüsusiyyəti həm də onda idi ki, yazı zamanı hərflərdən heç biri sətrdən yuxarı ya da aşağı çıxmırdı.

Əlbətdə ki, bu hərflərdən təkcə təntənəli yazı yazmaq üçün istifadə olunmurdu. Onlardan həm də kitab, sənəd, yazı yazmaq üçün istifadə olunurdu. Yazı üçün istifadə olunanda bu hərflərin əlyazma forması tələb olunurdu.

Bunun üçün bu hərflərin əlyazma növü yarandı və mayusku rustika adlandırıldı. Sənəd yazmaq üçün isə kursiv(cursiva) yaradıldı. Lakin yazılarda bu hərflər öz gözəlliyini itirirdi. Ona görə də həm tez, həm də gözəl yazı üçün uncial anlayışı yarandı. Bu hərflər mayusku hərflərinə aid edilirdi(yəni hərflər yazı zamanı sətrdən yuxarı və ya aşağı çıxmamalıdır). Lakin vaxt keçdikcə yazılar tez yazıldıqca mayusku qaydalarından kənara çıxmalar baş verirdi. Buna görə də artıq yeni yazı yazı növü miniskul(minisculus) yarandı. Məhz bu yazı növü geniş şöhrət qazandı və hər yerdə istifadə edilməyə başlandı.

Ən çox diqqəti çəkən antik (qədim) hərflər idi. Onların yaranması, tarixi, quruluşu haqqında yazılıb, danışılırdı. Daha dəqiq məlumatlar isə italyan Luka Paçiolidən (1509), alman Albert Dürerdən (1525), fransız Jofrua Toriddən (1529) öyrənilmişdir.

XVIII əsr hərflərə yenilik gətirdi: aydınlıq, dəqiqlik, şaquli şəkillərdə oxun qoyulması, əsas xətlənmə və s. Bu yeniliklərə Uyilyam Keslonun (1693-1766) və John Baskervilin (1706-1775), amma ən əsası da Janbatist Bodoninin (1740-1814) və Firmen Didonun (1764-1836) yazılarında rast gəlirik. Bu adlar indi həm də çap yazılarında dəfələrlə təkrar olunur. Məhz XVIII əsrdə bu hərflərin oxşarları yaradılmışdır.

XVIII əsrin sonlarında yeni hərflər və yeni yazı növləri yaranmağa başladı. Beləki, çap yazıları, qazet, sənəd yazıları ilə yanaşı yayılmağa başladı.

Hərflərin təkmilləşməsi iki yolla baş verirdi:

1) Bəzi sənətkarlar antik(qədim) hərflərin yazı növlərini qorumağa, yaymağa çalışırdı.

2) Digərləri isə pəşərsız yazı hərfləri yaratmağa çalışırdı.

İlk növbədə yaranmış hərflərə inglis hərflərini də aid etmək olar. Onlar XIX əsrin əvvəlində yaranmış və qəzetlərdə istifadə olunmuşdur. Elə XIX əsrin ortalarında dekorativ hərflərdə də yaranmışdır.

İkinci növbədə yaranmış hərflərə isə XIX əsrdə əmələ gələn misir hərfləri, italyan hərfləri aid olunur. Bura aid edilən ən əsas hərflər isə antik(qədim) hərflərdir. Onlar sanki qədim dövrün bütün xüsusiyyətlərini daşıyırdı.

XX əsrin əvvəlində çox səliqəsiz, uydurulmuş hərflər yarandı və onlar çox uzun müddət “yaşamadılar”.

Lakin hələ də bu hərflər bədii əsərlər yaratmaqda, ən əsası da poliqrafiyada geniş istifadə olunur. Rus əlifbasının latın əlifbası ilə eyni qrafik əsasında yaranmasına baxmayaraq öz-özlüyündə ondan çox fərqlənir.

Əvvəllər vizantiyalılar Bolqarların üzərində güc nümayiş etdirərək onları yunan hərflərindən istifadə etməyə vadar etmişlər.

Lakin IX əsrin ikinci yarısından Bolqarların(slavanların) öz əlifbası yarandı və bu əlifba kiril əlifbası adlanırdı. Bu əlifba kiril (konstantin) Filosofof (827-869) adına idi. Kiril əlifbasında bir çox hərflər yunan əlifbasından görülmüşdür.

XVII əsrin sonlarında XVIII əsrin əvvəllərində rus ordusunda parçalanma baş verdi. Bu parçalanma nəticəsində kitab buraxılışı gücləndi. Bu slavan əlifbasının yeni əlifba ilə əvəz olunmasını tələb edirdi.

Rəssamın diqqət etməli olduğu xüsusiyyətlər çoxdur. Məsələn: rəng seçimi, hərfin şəkli, dekorativliyi, onun dəqiq yeri, ölçüsü və s. Yaxşı, müasir hərflər aydınlığı və asanlıığı isə dərhal seçilməlidir.

Qədim rus əlifbasında olan hərflər müəyyən dəsti-xətt ilə qurulur və bu qrafema adlanır. Rəssam bu hərflərin istədiyi kimi şəklini, qrafitini dəyişə bilər, ancaq qrafeması çox aydın şəkildə ifadə olunmalıdır. Təcrübəsiz rəssamlar bəzən hərflərin yazılışına fikir vermirlər və bu onların səhvi sayılır. Məsələn “n” hərfini yazanda o qədər aydın yazılmalıdır ki, o nə “m” nə də “k” hərflərinə oxşamasın.

Bəzi şəkillərdə hərfin elementləri birləşir. Hərflərin əsas elementləri ştrix adlanır. Ştrixlər əsas və əlavə olur. Əsas ştrix hərflərin sətri dolduraraq yazılmasıdır. Əlavə ştrix isə əsas ştrixləri birləşdirir.

Əsas və əlavə ştrixlərdən başqa köməkçi elementlər də olur. Bu növdə hərflər sətrdən yuxarı və ya aşağı çıxır. Məsələn: p,q... hərfləri kimi.

Demək olar kiç bütün hərflər öz əsas xüsusiyyətlərini itirmədən:

1)Düz və kursiv 2) Geniş və orta 3) Qalın və yarıqalın yazıla bilər.

Bir çox hərflərdə elementlər əsas və əlavə ştrixlərindən fərqli qalınlıqda ola bilərlər. Belə yazı növü çox əvvəllərdən əmələ gəlib. Hərfləri yazarkən yazan adam birinci əsas ştrixləri zəiflədir: ikinci əsas ştrixdə isə gücləndirir. Bu həm düz həm kursiv hərflərə aiddir. Bəzən rəssam hərflərin ştrixləri gah qalınlaşdırır, gah da nazıqlaşdırır və bu da onun ardıcılığını, qaydasını pozduğu üçün səhv hesab olunur. Hərflərdəki ştrixlər fərqli ola bilər. Onlar ya olmaz kimi parlaq, ya kəskin uclarıyla seçilirlər. Bu onun hansı alətlə və ya hansı materialla hazırlandığından asılıdır.

Fırça, vərəq, metal, parça və daş bunlar hamısı hərfin xüsusiyyətlərinə təsir göstərir. Bizim üçün əsas olan vərəq üzərində yazılan hərflərdir və bunun əsasında onu qurmaq üçün istifadə olunan alətlərdir. Bəzən rəssam hərfi nazik fırçayla yazıb, ancaq onu qalın olan fırçayla tamamlamaya bilər. Bu artıq rəssamın işidir.

Hərfin düzbucağa tam yazılması üçün tor çəkilir və bu tor modul toru adlanır. Bu tor sayəsində tənasüb hərfləri, şəkillər və detallar daha asan yazılır.

Hərflərin yazıda həcmli görünməməsi üçün onların şaquli elementlərini minimuma gətirməyə çalışırlar. Fərqli hərflərə eyni səviyyə vermək düzgün deyil, bu zaman o, hərflər səliqəsiz görünür. Orta xəttin uzunluğa bərabərləşməsi hərflərin görünüşünü pozur.

Hərflərin gözəl, səliqəli görünməsi üçün onlar yazıda asan oxunulmalıdır: orta q cəhəti çox olmalıdır. Məsələn: ölçüləri, nisbəti, yazısı, şəkilləri. Bütün analogi elementlər başqa hərflərdə də aid oluna bilər və sistemlə bərabərləşərək qurulur. Bu hərflərin arasında harmoniya hərflərin sadəcə uyğunluğunu yox, həm də rəngini də nəzərə alır.

Ədəbiyyat

1. Evqeniya Batorina “İskustvo şrifta” Moskva 1977, 187 səhifə.
2. Smirnov S.N. “Şrift i şriftivoy plakat”. Moskva – 1977.
3. Yu. Moqilevskiy. “Knika i şrift” Moskva – 1979.

ШРИФТ КАК ЭЛЕМЕНТ ГРАФИЧЕСКОЙ КОМПОЗИЦИИ

Мамедова Айбаниз Али кызы

Резюме

В этой статье обдаются шрифты, стили шрифтов, размеры и их дизайн. Также одним из заметных визуальных элементов в экспозиционной работе являются заголовки, заголовки, ссылки, указатели со вспомога-тельными средствами, диаграммы и другие. Наглядное представление всего этого воплощено в шрифтах. Шрифт – это графическая форма письма. Также в статье дана подробная информация о буквах, выборе их цвета, изображении буквы, точном расположении орнамента.

FONT AS AN ELEMENT OF GRAPHIC COMPOSITION

Mammadova Aybaniz Ali

Summary

This article discusses fonts, font styles, sizes, and their design. Also, one of the noticeable visual elements in the exposition work is headings, headlines, references, indicators with aids, diagrams and others. A visual representation of all this is embodied in the fonts. Font is a graphic form of writing.

Rəyçi: Rəsulova Elnarə

İncəsənət kafedrasının 04 aprel 2022-ci il tarixli iclasın 08 saylı protokolu

Daxil olduğu tarix 14 iyun 2022-ci il